

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia instituut

Julius Koppel

IDENTITEETIDE AVALDUMINE KAHES KOOLIS ÕPPIJATEL

Uurimistöo

Juhendaja: Kenn Konstabel

Tartu 2019

Identiteetide avaldumine kahes koolis õppijatel

Kokkuvõte

Töö eesmärk on näidata, milliseid diskursiivseid strateegiaid kasutavad samal ajal kahes eriilmelises koolis käivad inimesed, kirjeldamaks enda identiteete. Analüüsiks viidi läbi fookusgrupi intervjuu, et tekitada võimalikult soodsad tingimused diskursiivseks analüüsiks, mille põhiidee seisneb selles, et inimeste erinevad identiteetid moodustuvad erinevates sotsiaalsetes interaktsioonides. See tähendab, et neid on ka võimalik uurida sotsiaalsete interaktsioonide kontekstides. Läbiviidud intervjuu hilisem analüüs andis aimu kasutatavatest strateegiatest iseloomuliku identiteedi kirjeldamiseks. Töö tulemusena selgus, et kahes koolis käivatel õpilastel on üks identiteet pigem domineerivam, samas ei saa väita, et teine identiteet on tingimata nõrgalt internaliseerunud. Välja on toodud kolm teemat, millest lähtuvad kasutatavad strateegiad.

Märksõnad: diskursiivne analüüs, identiteet, mina, diskursiivne psühholoogia, kvalitatiivne uurimismeetod, fookusgrupi intervjuu

Expression of Identities Amongst Students of Two Different Schools

Abstract

The main goal of this paper is to show which discursive strategies are used by people who are at the same time attending two distinctive schools to describe their distinctive identities. A focus group interview was conducted for the analysis, in order to achieve life-like conditions of a natural occurring social interaction. The theory of discourse psychology is, that different identities are achieved during different social interactions. That means they can be researched also in the context of social interaction. The executed interview gave insights about the common strategies used to negotiate one's identity. The analysis showed, that students who participate in two different schools have one identity which is more dominant. One cannot say that the other identity is certainly less internalized, though. Three distinctive topics are brought out to illustrate different strategies.

Keywords: discursive analysis, identity, self, discursive psychology, qualitative research, focus-group interview

Sissejuhatus

Oyserman jt kirjeldavad (2012), et identiteedid on need tunnused, iseloomujooned, sotsiaalsed suhted, rollid ja sotsiaalsete gruppide liikmelisused, mis kõik kokku defineerivad selle, kes inimene on. Identiteet võib keskenduda minevikule – mis oli kellegi kohta tõene minevikus, olevikule – mis on hetkel kellegi kohta tõene või ka tulevikule – milliseks soovib või loodab inimene saada. Identiteetide olulisus peitub nende võimekuses anda inimesele pidepunkt, olla tähendusloome suunajad, aga ka hoida inimese tähelepanu kindlatel omadustel, mida erinevad kontekstid sisaldavad.

Kuigi sageli räägitakse inimese identiteedist ainsuses, siis tegelikkuses on indiviidil identiteete mitmeid – inimesed töötavad, mängivad, õpivad erinevates sotsiaalsetes kontekstides erinevalt, kuna rakendavad erinevaid identiteete (Ryan & Deci, 2012). Erinevad identiteedid kokku moodustavad inimese mina-kontseptsiooni ehk lihtsalt öelduna selle, mis inimesele pähe tuleb, kui ta mõtleb endast, enda isiksuse tajumisest ja sellest, mis väited enda kohta leiab tõesed olevat (Oyserman jt, 2012).

Esmapilgul tundub inimesele, et ta teab, kes ta on, et mina-kontseptsioon on selgelt arusaadav, kuna kõigil on ometigi palju kogemust endaga ja palju autobiograafilisi mälestusi. Ent tegelikkuses on see arvamus ekslik. Seda ekslikkust tõestavad olukorrad, kus inimesed peavad reageerima ootamatule situatsioonile ja imestavad pärast, et nad ühel või teisel moel käitusid. Oyserman jt toovad välja (2012), et identiteedid on küll teatud mõttes kindlad ja fikseeritud, justkui ankrud, inimese mina omab püsivust, stabiilsust, kuid õigem on öelda, et identiteedid lõpuks konstrueeritakse dünaamiliselt ja kindlas hetkes. See tähendab ka seda, et valikud, mis ühes situatsioonis on identiteediga kooskõlas, seda mõnes teises olukorras enam pole.

Identiteedi sellise „ebastabiilse“ olemuse põhjuseks on paindlikkuse säilitamine, mis aga tagab tõhusama probleemide lahendamise. Inimesed mõtlevad ja kaaluvad pragmaatiliselt erinevates situatsioonides, millised võimalused ja piirangud on neid hetkel ümbritsemas. Need võimalused ja piirangud aga sätestavad selle, kes inimene konkreetses hetkes on ja mis valikud ta seetõttu teeb (sammas, 2012).

Nagu juba mainitud, on identiteet midagi, mille inimene omandab, kujundab elu jooksul kindlas kultuurilises kontekstis. Võrreldes varasemate ajastutega on tänapäeval identiteetide olemus muutunud veel rohkem paindlikumaks ja dünaamilisemaks. Näiteks saab identiteeti rohkem tehnilikult kujundada, eelistades teatud tootebrände, kuulates teatavat muusikat, jälgides

kindlate kuulsuste eeskju jne. Paljude erinevate identiteetide olemasolu ja kättesaadavus tekitab olukorra, kus enesedefineerimine sotsiaalses maailmas on üks keerulisemaid ülesandeid üldse (Ryan & Deci, 2012). Tagajärgedeks on noored kadunud hinged, kes ei suuda edukalt minna üle täiskasvanu rollidesse, kohustustesse ja suhetesse, mida turvalised identiteedid soodustaks. Tegemist on märkimisväärse probleemiga, mis on aktuaalne ka käesolevas uurimuses – erineva õppetasemega koolid on erinevad sotsiaalsed kontekstid, erinevate sotsiaalsete identiteetidega, mistõttu on inimesel, kes kahes koolis käib, vajadus puutuda kokku kahe erineva identiteediga, tõenäoliselt omandada mingil määral mõlemad. Tekib küsimus, kas need kaks identiteeti saavad eksisteerida harmooniliselt või tekitavad sisemisi konflikte ja ka ebakindlust õpilases, kuna suuresti võivad olla kattuvad ja võib-olla isegi üksteist välistavad.

Ryan ja Deci mainivad (2012), et iseenesest vajadus identiteetide järele tuleneb põhilistest psühholoogilistest vajadustest: 1) hoida ja kindlustada seotuse tunnet, identiteedid võimaldavad inimestel olla üksteisega paremini seotud 2) identiteedid toetavad tunnet, et inimene on milleski kompetentne, seetõttu inimesed ka püüdlevad identiteetide poole, mis võimaldavad tunda ennast efektiivsena 3) identiteedid võimaldavad inimestele autonoomiat, luues aluse pinnaks, millele üles ehitada isiklikud huvid ja väärtused.

Kirjeldades neid psühholoogilisi vajadusi konkreetselt koolikontekstis, on esiteks igati mõistetav, et õpilane tunneb seotust enda õppeasutuse teiste liikmetega, kellega ollakse palju aega koos. Teiseks, kuna õppeasutuses käimine kannab endas peamiselt enese arendamise eesmärki, siis omades mõne kooli õpilase identiteeti, tunneb inimene suuremat kompetentsust selles, millega niikuinii tegeleb, mis omakorda kindlasti suurendab positiivset tunnet, heaolu. Kolmandaks, võttes omaks kooli identiteedi, tekib õpilasel hea alguspunkt enda kujundamiseks. On olemas nurgakivi, millest alustada, mille ümber enda mina kujundada.

See, et inimestel on identiteedivajadus, paneb huvituma, kuidas eksisteerivad koos identiteedid, mis on kattuvad, võib-olla üksteist välistavad. Teema uurimiseks analüüsin selles töös kahte sarnast identiteeti (kooliidentiteeti): kõrgkooli ja kutsekooli identiteeti. Kuidas on need indiviidides organiseerunud, mil määral on kumbki internaliseerunud inimese mina-s?

Inimese identiteetide analüüsimiseks on aga tarvis kuidagi identiteetidele läheneda. Selleks pöördusin diskursiivse psühholoogia poole, mis pakkus konkreetseid meetodeid identiteedi uurimiseks. Identiteeti olen uurimisobjektina tegelikult soovinud käsitleda juba ammu, nüüd aga tundus, et leidsin lõpuks konkreetseid analüüsimeetodeid selle uurimiseks diskursiivse analüüsi näol.

Diskursiivne psühholoogia ise on distsipliin, mis tekitab kindlasti paljudes vastakaid emotsioone – ühest küljest tegeleb see väga huvitavate ja uurimist väärivate teemadega, teisalt aga on sel teemadel erinevaid artikleid lugedes märgata, et keeruline on päris täpselt mõista, millistel alustel õigemini toimub diskursiivne analüüs. Mida see endas kätkeb? Kas see kasutab vahest mingit maagilist universaalmeetodit lahendamaks vägagi eriilmelisi probleeme? Või on see alles niivõrd arengujärgus, et selle rakendamine on pelgalt teoreetiline?

Ehkki esmapilgul tundub diskursiivse psühholoogia distsipliinina, mis vastandub n-ö peavoolu psühholoogiale, on arusaam identiteedist sarnane eelpool kirjeldatud teooriatele. Ka diskursiivses psühholoogias leitakse, et identiteedi puhul ei saa rääkida millestki sisemisest, mingist essentsist, mis meis on ja seda ei saa ka mõõta kvantitatiivselt kui püsivat suurust. Tegu on psühholoogilise konstruktiga, mis on oma olemuselt diskursiivne. See on miski, mis moodustub avalikus kasutuses, interaktsioonis. See tähendab, et see, kuidas me liigume, räägime, riietume, käime jne on samuti olemas vaid sotsiaalses interaktsioonis (Wiggins, 2014).

Mille poolest diskursiivse psühholoogia ehk erineb peavoolu psühholoogiast, on see, et teatud aspektid jäetakse uurimata, kuna nende uurimist ei peeta mõistlikuks. Näiteks on üks põhiideid diskursiivses psühholoogias, et kognitsioon on küll olemas, aga et psühholoogid ei ole võimelised pääsema ligi sellele kui kindlale entiteedile. See, mida inimesed tegelikult mõtlevad, eksisteerib konkreetses hetkes, kuna inimesed on kõnelemise hetkel alati mõnes mõjutavas sotsiaalses situatsioonis (Goodman, 2017).

Diskursiivne psühholoogia põhineb seega eeldusel, et indiviidi kognitsiooni on võimalik kirjeldada kui, et keegi teeb midagi teatud interaktsioonis, justkui mingi tegevusena, mitte olekuna. Selle ilmestamiseks võiks tuua näite, kus keegi ütleb, et toas on päris soe, mille peale tavaliselt adreasaat reageerib kui palvele avada aken. Ehk siis väljaõeldu ei ole pelgalt olukorra nentimine, vaid rohkem kui palve, et aken tehtaks lahti või et kütet võetakse vähemaks. Keskendudes sellele, kuidas suhtluspartnerid omavahelises suhtluses üksteisele reageerivad, on võimalik teha järeldusi selle kohta, mida rääkijad tahtsid üksteisele öelda – algsetele lausungitele tuleb üldjuhul vastus, mis on tõenduseks sellele, mida algselt mõeldi. Kui aga vastus tuleb ebasobiv, siis järgneb tõenäoliselt seletus, et sõnum saaks siiski edastatud, mis samuti annab aimu sellest, mida eelnevalt öelduga mõeldi.

See kehtib ka identiteedist mõtlemise puhul. Selle asemel, et näha identiteeti stabiilse nähtusena, leitakse diskursiivses psühholoogias, et uurida saab hoopis, kuidas mitmed

identiteetidid aktiivselt sotsiaalsetes situatsioonides avalduvad, nagu leiavad ka eelpool mainitud Oyserman jt (2012) enda artiklis väljatoodud identiteetide käsitluses. Identiteetide uurimiseks on seega sobilikud kvalitatiivseid meetodid, täpsemalt diskursiivse psühholoogia meetodid, mille uurimisobjektiks on kõne ja tekst sotsiaalses praktikas (Potter, 1997).

Keskenduda tuleb, nagu juba mainitud, interaktsioonide uurimisel tegudele (*action*), veel enam, sellele, mida inimeste kõne saavutab, mitte kognitsioonile ja mõtetele. See tähendab, et lausungite puhul on oluline tegeleda väljaöeldus saavutatu analüüsiga, nagu selgitas näide akna avamisest. Ehk antud uurimuses: mida saavutavad õpilased, kes räägivad enda identiteetidest? Just orienteeritus tegudele on see, mille tõttu, leiab Goodman, eristub diskursiivne psühholoogia teistest lähenemistest psühholoogias, aga ka üleüldse teistest kvalitatiivsetest meetoditest (2017).

Oluline aspekt identiteedi juures on selle internaliseeritus ja regulatsioon. Ryan ja Deci kirjeldavad (2012), et iga iseloomulik käitumisjoon, roll või identiteet, mis on mingilgi määral omandatud, toetub erinevatele põhjustele või motiividele. Need põhjused ja motiivid on käitumise või mina identiteedi jaoks erineva internaliseerituse või assimilatsiooni ulatusega. Hinnates kõneleja välja öeldus seda, mis ulatuses on mõni identiteet internaliseeritud, saab kõrvutada kõnes avalduvate identiteetide tugevust kõneleja jaoks. Ryan ja Deci toovad välja 6 erinevat regulatsiooni tüüpi. Selles töös tekitan analüüsiks nendest tüüpidest kolm eristuvat tüüpi, selgitamaks, kas identiteedi põhjused ja motiivid on tugevalt, keskmiselt või nõrgalt internaliseeritud, seega kui autonoomsed (lähtuvad isiklikust motivatsioonist) või sõltuvad (lähtuvad välisest survest) need inimesel on. Nõrgalt internaliseeritud on välisele regulatsioonile tuginev identiteet, mis tähendab, et inimene teeb midagi, et saada mingit preemiat või vältida karistust. Näiteks keegi, kes läheb vanemate soovil juurat õppima, kuna siis säilib vanemate rahaline toetus. Kui aga vanemad toetamise lõpetavad, on üsna tõenäoline, et katkevad ka õpingud. Veidi tugevamalt on internaliseerunud sissekuvamine (*introjection*). Seejuures võetakse omaks mõni roll või tehakse mõnda tegevust, et suurendada, säilitada või vältida enesehinnangu kadumist. Oluline on seejuures inimesel teiste, aga ka enda heakskiit mõnele tegevusele või rollile. Konkreetset identiteeti sealjuures ei võeta päriselt enda omana, vaid internaliseeritakse osaliselt, eesmärgiga saavutada paremat enesehinnangut, mida tavaliselt tekitab tähtsate inimeste heakskiit. Kolmanda tüübi, kõige tugevama alla paigutan identifitseerimise, mis tuleneb inimese isiklikust soovist identifitseerida ennast rolli või väärtusega. Selle eritüüp on integratsioon, kus inimene teeb mingit tegevust seetõttu motiveeritult, et mitte tegevus ise ei paku huvi, vaid tegevuse tulemusena tegutsetakse isiklike

väärtuste ja tulemuste nimel. Kolmanda tüübi puhul on inimese autonoomsus kõige suurem. Kuuest tüübist jätan välja kaks äärmist, millest üks on täielik internalisatsiooni puudumine ja teine internalisatsioon, mille aluseks on n-õ naturaalsed huvid millegi vastu – osal inimestel mõni tegevus lihtsalt sobib.

Töö empiiriline eesmärk on uurida diskursiivselt identiteetide avaldumist kahes erinevas õppeasutuses täiskohaga õppivate inimeste seas, et mõista, millistena kujutavad seesuguse taustaga õpilased end ette, kui nad peavad ennast kirjeldama ja millistena kujutavad nad neid ümbritsevaid inimesi, aga ka normtüüpe erinevates asutustes, täpsustamaks nende kalduvusi enesemääratlemisel pigem ühe või teise kooli õpilasena. Selleks viin läbi fookusgrupi intervjuu õpilastega, kes omandavad samal ajal nii kõrgharidust kui ka muusikalist kesk-eriharidust. Tulemuste analüüsiks kasutan hiljem diskursiivseid meetodeid, tuginedes eelpool välja toodud teoreetilisele alusele. Hüpotees on: selleks, et samastuda kaasõppijatega, kes õpivad ühes koolis korraga, on mitmes koolis õppival õpilasel kujunenud kalduvus määratleda end pigem ühe kooli õpilasena, kes kõrvalt käib ka teises koolis. Ehk et üks kooli-identiteet on domineerivam kui teine. Selle tõestamiseks otsin viiteid sellele, et üks identiteet on teisest rohkem internaliseeritud.

Konkreetsed uurimuse tulemused on tõenäoliselt üldistatavad ka muudele olukordadele, kus inimesed on samaaegselt väga hõivatud kahes erinevas kollektiivis, mis kumbki on olemuselt tugeva identiteediga. Eelkõige on oluline välja selgitada, kuivõrd konfliktne on situatsioon inimesele isiklikult identiteedi tasandil, milliseid strateegiaid kasutatakse tervikliku *mina* toimimiseks.

Kuna inimesi, kes õpivad mitmes koolis, on veel, saab selle uurimuse tulemusel arendada ka näiteks soovitusi või tähelepanekud selliste inimeste toetamiseks, nõustamiseks keerulistel perioodidel. Veel enam saab uuringu tulemusi tutvustada inimestele, kes alles kaaluvad sellist varianti, käia korraga kahes koolis. Lahenduskäigu usaldusväarsuse kontrollimine on mõnevõrra keerulisem, kui näiteks kvantitatiivsete uurimismeetodite puhul, mis aga ei tähenda, et töö tulemustest ei saaks teha järeldusi. Töö lahenduskäigu usaldusväarsuse tagamiseks on uurimuse koostamisel eeskujuks meetodid, mis on leidnud tunnustust erinevates teaduslikes väljaannetes, aga ka erinevate ülikoolide (nt Tartu, Lancaster) ametlikud juhendid fookusgrupi intervjuu, diskursiivse analüüsi läbiviimiseks.

Kirjeldades diskursiivseks analüüsiks sobivaid tekste, toob Goodman (2017) välja selle, et diskursiivses psühholoogias ei sobi diskursuseanalüüsiks küsimused stiilis, et „Mis on kõnelejate hoiakud seoses teemaga x?“ või „Või mida kõnelejad arvavad teemast x“, sestap on minugi uurimusküsimus sõnastatud sellisena, et see tooks esile selgeid jooni, mustreid, mis annavad tunnistust diskursuse avaldumisest interaktsioonis: „Millisena näevad kahes erinevas õppeasutuses õppivad inimesed enda õpilase-mina, kas see kaldub ühele või teisele poole või on tekkinud justkui segunenud kooli-identiteet?“. Oluline on sealjuures diskursuste eristamine: vaja on leida need piirjooned, mille alusel visandada erinevaid identiteete (Kalmus, 2015).

Minu panus töös on teoreetilise raamistiku rakendamine fookusgrupi intervjuus, eesmärgiga selgitada välja intervjuueeritavate hoiakud, suhtumised ja arusaamad koolidega seotud identiteetidest. Seejärel transkribeerin intervjuu, mille põhjal viin läbi diskursiivse identiteedi analüüsi, tuginedes andmete valimisel peaaesjalikult Goodmani (2017) loodud metodoloogiale ja Korobovi soovitatud rõhuasetusele (2015). Olulisel kohal on ka Ryan ja Deci identiteetide erinevate internalisatsiooniastmete tuvastamine. Lõpuks tutvustan arutelus tähelepanekuid, millele hilisemalt võiks rõhku panna, aga millesse hiljem ka põhjalikumalt süüvida.

Meetod

Andmete analüüsiks võtsin eeskujuks Goodmani (2017) välja pakutud soovitusel alapeatükis „Subjekti positsioneerimine ja identiteet“. Lisaks hindasin lähtuvalt Ryani ja Deci välja pakutud internalisatsiooni tasemetest, mil määral on identiteet internaliseeritud, mis motiividele tugineb.

Tuginedes Goodmani soovitudele (2017), valisin andmete seast välja lausungid, milles intervjuueritavad kirjeldasid selgelt kas eksplitsiitselt (nt, et võrreldes teistega, olen mina selline) või implitsiitselt (nt, et teistel on võimalus tegeleda x-ga) enda identiteete. Andmete valimisel võtsin aluseks ka Korobovi (2015) kirjeldatud meetodi, mis pidi hetkel olema väga tulemuslik identiteedi diskursiivses analüüsis. Meetod seisneb selles, et tähelepanu tuleks pöörata rääkijate suhtumisele kategooria-sobilikule käitumisele (samal, 2015). Selle teooria tulemuslikkus seisneb n-õ vastupidises efektis: nimelt hakkavad rääkijad tõrjuma teatud omaduste justkui pealesurumist, mis aga seoks neid ühe või teise kategooriaga läbi teatud kategooriale omistatud tüüpiliste tunnuste külgepookimise. Selline vastupanu mõnele identiteedile annab aga tulemusena märku alternatiivse või siis mitte-normatiivse identiteedi olemasolust, mis tekitab vastukaalu, aga ka vastandumist kõnealusele kategooria-sobilikule identiteedile. Seega, rääkides konkreetsemalt selle uurimuse andmetest, on need interpreteeritud võtmes, et intervjuueritavad andsid mõista enda erilisusest, erinemisest mingist tüüpilisest mallist, normist. Need erisused loovad aga eeldused, et konstrueerida ja kirjeldada unikaalset identiteeti.

Osalejad

Inimesed, kelle peal grupiarutelu läbi viisin, olid noored naissoost isikud, kes omandavad kõrgharidust mõnes Tartu ülikoolis ja käivad samal ajal Heino Elleri nimelises Tartu muusikakoolis keskastme õppes (lõpptulemusena kesk-eriharidus). Osalejad olid vanuselt kõik 20-ne ringis ja tulid kohale vabatahtlikena üleskutse peale suletud kooligrupis või personaalse kutsumise peale. Selleks, et vestluses saaksid kõik kaasa rääkida ja et hilisemal salvestuse kuulamisel suudaksin selgelt jälgida, kes räägib, piirdusin kolme intervjuueritavaga. Ka Kalmus mainib (2015), et suurem valim pole alati parem, vaid on tähtis, et tekiks piisavalt andmeid põhjaliku analüüsi läbiviimiseks.

Osalejatele andsin juhuslikult tähised Õ1, Õ2, Õ3 mille alusel neid transkriptsioonis eristada.

Intervjuus osalenud on intervjuu läbiviijale isiklikult tuttavad ja said valitud selliselt, et esmalt kes käib aktiivselt kahes koolis ja seejärel, et kes saaks ka teistega samal ajal intervjuust osa võtta.

Materjalid

Analüüsiks vajalike andmete kogumiseks viisin läbi intervjuu, kõik osalejad viibisid samal ajal samas ruumis. Intervjuu sai diktofoniga salvestatud ja hilisemalt korduvalt üle kuulatud ning transkribeeritud. Transkriptsiooni kirjutamisel lähtusin Lepik *et al.* transkribeerimise põhimõtetest (2014). Kuna keskendun verbaalsele informatsioonile, ei ole mitte-verbaalse informatsiooni ülesmärkimine eesmärgiks.

Disain

Intervjuu kava koostamisel võtsin aluseks Tartu Ülikooli Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia Õpibaasi fookusgrupi intervjuu juhendi (Vihalemm 2014). Enne intervjuud koostas intervjuu kava, milles olid kaetud teemad, mis tutvustaksid intervjuueeritavate nägemusi nende õppeidentiteetidest, võttes eeskujuks McLeani uurimuses käsitletud teemad, valdkonnad (2012). Vastavate teemade all olid küsimused, mida mõttearenduse soodustamiseks, aga ka intervjuud fookuses hoidmiseks aeg-ajalt küsisin. Nagu fookusgrupi intervjuule omane, läksid suunavad küsimused intervjuerijalt n-ö laiale ringile ja uus küsimus tuli alles siis, kui eelmine teema oli ammendunud. Tähtis ei olnud mitte see, et kõik annaksid isikliku vastuse, vaid, et toimiks kollektiivne vaba arutelu. Nagu mainib Vihalemm (2014), on oluline saada vestluses osalevate informantide omavaheline stimulatsioon. Sellised tingimused loovad sotsiaalsest survest rohkem vabamat õhkkonna teema arutlemiseks, et olukord oleks võimalikult sarnane tavalisele interaktsioonile, mis aga, nagu juba varem mainitud, on diskursiivses psühholoogias kriitilise olulisusega.

Intervjuu tüübiks võib öelda, et see oli poolstruktureeritud, küsimused ja kava olid küll enne välja mõeldud, ent nendest kinni pidamine polnud nii jäik, oluline oli pigem sujuva vestluse alalhoidmine ja samal ajal fookuses säilitamine. Intervjuu oli standardiseerimata ja selle viisin läbi grupis. Eesmärk oli, et tekiks n-ö sootsiumi mõju, mis suurendaks sarnase taustaga inimeste omavahelises vestluses selgelt eristuvate identiteetide ilmingute esinemist.

Protseduur

Enne intervjuu algust vestlesin veidi intervjuueeritavatega niisama, et luua vabamat õhkkonda. Tutvustasin ka, et viin intervjuud läbi uurimistöö raames ja et salvestan intervjuu, ent tagan osalejate anonüümsuse.

Intervjuu toimus neutraalses keskkonnas ja kestis ca 40min. Kuigi ruum asus Elleri koolis, ei olnud see siiski tavapärase õppeklass, vaid koosolekute ruum, mis aga ei välista, et asukoht – koolimajas sees – võis teataval määral mõjutada intervjuueeritavaid. Alustasin sissejuhatavate küsimustega, et intervjuueeritavaid õigele lainele suunata. Seejärel tulid teemad vastavalt: ülikooli identiteet, Elleri identiteet ja segatüüpi-identiteet. Kogu intervjuu salvestasin diktofonile, lisaks tegin vastavate teemaplokkide alla märkmeid, tähelepanekuid mõtetest, mis arutelus eristusid, aga korduvalt esinesid.

Tulemused

Analüüsiks valisin diskursiivsed ja retoorilised strateegiad, mida intervjueeritavad kasutasid enese kirjeldamiseks. Täpsemini on diskursuseanalüüsiks sobivateks strateegiateks need, mis on suunatud uurimisküsimusele. See tähendab, et nende strateegiate analüüsi eesmärgiks oli leida, kuidas intervjueeritavad konstrueerivad enda identiteeti. Konkreetsed teemad, mille toon välja, et näidata identiteeti konstrueeriva strateegia olemasolu on: ajakasutus, vajadus käia kahes koolis, vajadus saada individuaalsemat lähenemist.

Intervjuu jooksul oli läbivalt eesmärk suunata intervjueeritavaid mõtlema teistest õppijatest üldistatud kategooriates. Selleks oli küsimuste ülesehitus võimalikult üldsõnaline kategooriate osas. Loogika peitub selles, et kategooriate üldised jooned peaksid olema tugevalt eristuvad. Sellistele kindlatele tugevatele joontele lootsin saada nii vastupanu, aga tahtsin ka aidata suunata mõtteid selles suunas, et ilmneksid intervjueeritavate endi eristuvad omadused.

Üks läbivaid teemasid oli aeg ja selle kasutamine võrdluses „teistega“. Selle näitlikustamiseks valisin järgneva väljavõtte, kus palusin intervjueeritavatel võrrelda ennast inimesega, kes käib ülikoolis. Sealjuures ei teinud ma teadlikult täpsustust, et mis kriteeriumitele see inimene peaks vastama. Eesmärk oli intervjueeritavalt saada vastused, mis kõneleksid teatud vastanduvates kategooriates: mina vs nemad.

104 Õ1: ...et mul on siuke tunne, et mõlemad koolid on vihased mu peale,

106 et ma olen ühes koolis siis ühed on vihased, olen teises, siis teised on vihased.

107 Või noh et ma nagu kraabin pinnapealselt kõike. Või noh, et ma ei saa nagu süvitsi

108 minna, aga see on puhtalt see, et ma ise ei ole veel aega planeerinud lihtsalt õigesti...

Õ1 tunnetab seda, et tema peale vaadatakse viltu, kuna tema hinnangul on tal probleeme süvenenult õppimisega. Õ1 süüdistab selles huvitaval kombel seda, et pole suutnud aega õigesti planeerida. Sellest, et aega oleks puudus või et seda võiks rohkem olla, ta aga ei räägi. Õ1 kirjeldab, et teorias on kõik toimiv, lihtsalt et praktika hetkel vajab arendamist. Siin ilmneb selgelt, et Õ1 küll tajub sotsiaalset arvamust, et äkki ikka peaks tegelema vaid ühe kooliga, ent ei ole sellega nõus. Õ1 näeb, et probleemi põhjuseks pole mitte kaks kooli, vaid halb ajakasutus. Õ1 motivatsioon on siin tugevalt internaliseeritud, sest kuigi esmapilgul räägib ta teiste arvamusest, annab ta märku isiklikust veendumusest, et suudab ja tegelikult tahab sellises olukorras olla – et käib kahes koolis.

114 Õ2: ...siis nemad räägivad, et nemad on nii väsinud, et nüüd enam ei jaksa midagi teha.
115 Ja siis ma siis räägin, et a ei ma lähen veel Ellersisse ja siis küsitakse, et oi, kaua sa seal
116 et veel oled, nagu, noh, nii kaua kui ise tahan. Ja siis et oi, kuidas sa jaksad. See on
117 vahepeal kuidagi siuke naljakas. Aga nii ongi.

Õ2 aga seletab, kuidas teised imestavad, kui tema veel pärast kurnavaid seminare läheb kuhugi kooli edasi. Õ2 õigustab otsust käia kahes koolis näiteks seeläbi, et räägib, kuidas eristub teistest, et jaksab rohkem (võib luua loogika, et kes jaksab rohkem, suisa peakski rohkem tegema). Mõlemad kirjeldused (nii Õ1 kui Õ2) viitavad sellele, et ei kuuluta teistega päris samasse gruppi. Üks võimalike tegureid sealjuures on ehk suurem hõivatus, aga ka suutlikkus. Igatahes tuleb välja vastandumine mina vs nemad. Õ2 puhul on samuti näha, kuidas identiteet tugineb rohkem sellele, et identiteet on internaliseerunud, rohkem autonoomne. Selle tunnuseks on see, et inimesel on sisemine tahe midagi teha ja lõpuks ka suurem suutlikus ja heaolu.

Järgmine teema, mille eraldi välja toon, on ehk suunatud sellele, et inimene tahab ise olla veendunud, et vastavad valikud on põhjendatud, nimelt, nagu ka eelnevatest väljavõtetest ilmnes, ei samastuta täielikult nendega, kes käivad näiteks vaid ülikoolis. Küll aga on olemas põhjendused, mis viitavad sellele, miks jääb näiteks ainult Elleri koolis käimisest väheks. Õ1 kirjeldab, kuidas on teatud vajadused, mida suudab siiski katta vaid ülikool. Näiteks vajadus osata põhjalikumalt midagi analüüsida. Lisaks mainib ta soovi saada terviklikku maailmapilti. Ehk et ainuüksi Elleri justkui ei saa käia, midagi jääb puudu. Samas on ülikool mõneti ka rohkem ühiskondlikule/perekondlikule survele allumine – pärast gümnaasiumi lõppu on üks populaarne valik jätkata õpinguid ülikoolis. Küll aga ei ole Õ1 ülikoolile seadnud väga suuri eesmärke, võrdluseks võiks tuua inimesed, kes lähevad nt õppima inseneriks just selle kindla teadmise/veendumuse tõttu, et neist saavad tulevikus insenerid.

70 Õ1: Mina nt tunnen seda, et ma tahaks lihtsalt saada mingisuguse uudishimu
71 rahuldatus et, kuidas mingid asjad, just nagu aine siseselt, et kuidas mingid asjad
72 toimivad või. Või millel miski baseerub. Lihtsalt et mingite asjade tagamaad näha või
73 uurida. Ühesõnaga lihtsalt silmaringi avardada. Et kuidagi maailmast tekiks
74 terviklikum pilt. Näiteks mina praegu ei õpi praegu selles mõttes seda eriala, kus ma
75 tunnen, et ma peaksin lõpetama selle, et kindlasti pean lõpetama. Iga päev ikka üritan

76 mõelda selles suunas, et saaksin endale midagi kõrva taha panna.

Õ1 kirjeldustes tuleb selgelt esile, et tema ülikooli identiteet tugineb identifitseeritud regulatsioonile, on kõrge autonoomsusega. Valikud on tehtud tulenevalt isiklikest väärtustest, põhimõtetest. Õ1 mainib eraldi ka vastandumist inimestele, kellel on identiteedi motivatsiooniks näiteks enesehinnangu hoidmine, tõstmine läbi teiste heakskiidu, mis järgneb ülikooli lõpetamisele.

Samas ilmneb vestluses mitmeid kordi, et prioriteetne on küll Eller, ent ometigi ei panustata kõike vaid sellele. Nimelt on ülikoolis käimine kasvõi prestiiži mõttes oluline või siis juba eelnevalt mainitud sotsiaalse/perekondliku surve tõttu (et nt edukas inimene käib ikkagi ülikoolis):

206 Õ1: Näiteks huvitav ongi see, et ülikooli tavaliselt, ma olen nagu praegu sain aru, et
207 mainin nagu siis kui ma olen nagu uhke selle üle, aga samas, et näidata, et ma ei ole
208 lihtsalt ülikoolis, vaid, ma olen midagi muud, siis ma nagu mainin, jah.

Siin avaldub vajadus, tähtsus olla midagi rohkemat teiste silmis. Nimelt on Õ1-l soov välja tuua esmalt ülikoolis käimine kui lisaväärtuse aspekt enda juures. See aga on selge näide sissekuvamisest – regulatsioonist, mis tugineb teiste heakskiidule, eesmärgiga hoida, tõsta enesehinnangut. Seejärel aga toob Õ1 välja vastandava asjaolu, et teda ei saa kategoriseerida kui ainult üliõpilast, kuna ta ei kuulu õpilaste hulka, kes käivad „lihtsalt ülikoolis“, sest ta on „midagi muud“.

Kolmandat teemat iseloomustab vajadus individuaalsuse järele. Mitmeid kordi tuli välja oluline erisus selle vahel, mida suudab pakkuda Eller, mida ülikool ei suuda. See on, et Elleri koolis on võimalik suhtuda õpilastesse rohkem individuaalsel tasemel. Selle ilmestamiseks on järgmine väljavõte:

127 Õ1: Ja see ka minu meelest aitab sellele, et siin ei ole nagu see, et sa oled üks
128 tuhandest inimesest, et sa oled selles suhtes nagu mõttetu õppejõu jaoks vaid, selles
129 suhtes kõik on ju ikkagi saavad seda individuaalset tähelepanu nii palju.

Õ1 kirjeldab teatavat rahulolematust sellega, et ülikoolis ei ole väga kerge olla eristuv isiksus, pigem jäädakse märkamatuks. Seeläbi ütleb Õ1 tegelikult, et Elleri puhul on positiivne individuaalse tähelepanu saamine. Seda mõtet toetab ka Õ3, kes samuti rõhub soovile saada

individuaalset tähelepanu. Lisaks sellele vastandab Õ3 kaks süsteemi, viidates sealjuures ka nende olemusele: massiharidus vs individuaalharidus.

181 Õ3: See on nagu, täiesti erinevad süsteemid – Elleris sa oledki isiksus ja
182 arendataksegi sinu isiksust. Aga see ülikooli süsteem ongi, ma ei tea kuidas see
183 humanitaaraladel on aga, see ongi suuresti nagu konveiermeetod, oledki nagu üks mutter
184 lihtsalt. Ja noh, arvata on ma tulen pigem siia, kus ma olen indiviid.

Sooviga olla indiviid on seotud anonüümsuse aste, millest omakorda sõltub inimestel sisemine tahe teha midagi paremini. Nimelt tuleb intervjueeritavate jutust välja, et kui inimesed on isikustatud, on neil ühtpidi selle üle hea meel, aga samas tunnevad nad ka vajadust teha parem sooritus. Kõik see millega tegeletakse isikustatumalt, on seega inimese isikut defineerivad, millele viitab nt Õ1 kui räägib, et maine, mis järelkult on tema jaoks oluline, kannatab siis, kui midagi teha halvasti kohas, kus tema isik on hästi teada:

219 Õ1: Ma arvan, et see on tõesti selle pärast ka, et siin meid võetakse kui, et meie nägu
220 ja meie töö lähevad nagu kokku. Aga ülikoolis keegi ei tea, kes ma olen. Ma ükskõik
221 mis panna kirjutada seal. Mul ei ole otseselt häbi, et siin ma tunnen, et mul on
222 reaalselt häbi, kui midagi on väga halvasti, et see maine on niivõrd oluline.

Õ2 näitab, millistel tasanditel üks või teine saavutus mõju avaldab: kui ülikooli hinded on pigem formaalsus, mille tahaks mingile normile vastavalt ära teha, siis Elleris püstitatud eesmärgid on ka tema puhul defineerivateks – nende eesmärkide saavutamisel on võimalik olla uhke enda üle, mis on aga mõõdupuu, mida pole kuidagi normatiivselt paika pandud. Kui üks on teiste jaoks (akadeemiline asi), siis teine on enda jaoks (tuleb hingest).

261 Õ2: Ma ka tunnen kuidagi seda, et siin koolis on hästi oluline, et mis eesmärk mul
262 nagu on, et ma saaks nagu selle tehtud, et ma tunnen, et ma oleksin uhke selle üle.
263 Aga näiteks ülikoolis on see, et ma võin seada eesmärgi, et ma teeksin nagu mingid
264 tööd kas A-de ja B-de peale ära. See on nagu siukene nii-öelda noh akadeemiline asi,
265 aga see on siin nagu muusikaga, et ma olen tõesti nagu panustanud nagu vaeva
266 näinud, et see tuleb mu seest, hingest.

Õ3 annab veelkord mõista, et muusika puhul on tähtis isiksus, samas kui ülikoolis on oluline, et pigem mingi analüüs vmt saaks tehtud. See kinnistab arusaama, et kaks süsteemi vastanduvad üksteisele kui: massiharidus vs individuaalharidus. Ka viitab see sellele, et samamoodi on orienteeritud vastava eriala töökarjäär.

268 Õ3: Kuna ma rohkem identifitseerin ennast klaveri kaudu, siis see eeldabki mind

269 palju rohkem, vahet pole, kes selle projekti valmis kirjutas, mis isiksus seal taga on

Mitmed näited, kus intervjuueeritavad toovad välja individuaalsuse olulisust, tõestavad, et Elleri koolis käimine on isiklikest väärtustest ja põhimõtetest lähtuvalt oluline ja seega ka suure autonoomse regulatsiooniga. Kui midagi teha sellisel juhul kehvasti, pettub inimene endas ise. Motivatsioon ülikoolis on aga kaudsemale eesmärgile suunatud: saada häid hindeid, läbida aineid. See viitab mõneti suuremale välisele regulatsioonile, nagu ka juba eelnevalt mainitud prestiiž, mis kaasneb kõrgkoolis käimisega. Ülikoolis käimise protsess võib teisalt olla aga näide integreeritud regulatsioonist, mille puhul protsess ei ole inimese jaoks tingimata nauditav, ent seda läbitakse, kuna inimeses on tugevalt internaliseerunud soov omandada lõpptulemusel teadmised, mida kõrgkoolist on võimalik saada, sest see on vastavuses tervikliku (tuleviku) mina-pildiga.

Intervjuu lõpu poole saavutasin ka eesmärgi tekitada osalejate vahel arutelu, milles üksteist täiendatakse, mis näitab, et selline suhtlusvorm vajab aega, ent on igati perspektiivikas diskursiivse analüüsi läbiviimiseks, sotsiaalsete interaktsioonide hindamiseks.

Arutelu ja järeldused

Kuigi mitmel pool on mainitud (nt Goodman 2017, Korobov 2015), et analüüsitava materjali töö jaoks tekitamine on siia maani vaidluse all olev teema, otsustasin siiski minna seda teed, et viisin ise läbi töö jaoks vajaliku intervjuu. Niivõrd spetsiifilise valimi kohta piisavalt andmeid ei ole kuskilt võtta. Analüüsidest intervjuud ja kitsendades järjest väljavõtteid, millele keskenduda, jõudsin lõpuks väljavõtteni, mille põhjal sain näidata strateegiaid, mida kasutavad inimesed, kes käivad samal ajal kõrgkoolis ja Elleri koolis, et kirjeldada enda identiteete. Kuigi sain loodud andmetest nii mõndagi analüüsiks kasulikku, tundsin hiljem transkriptsiooni lugedes, et paraku suutsin vaid teatud hetkedel saavutada loodetud olustiku – intervjuueeritavate vahel tekib elav arutelu, milles minu sekkumine on pigem ebavajalik. Selline vaba arutelu oleks olnud lähim loomulikule sotsiaalsele interaktsioonile, milles avaldub rohkelt erinevaid diskursiivseid strateegiaid. Samas ei saa öelda, et läbiviidud intervjuus neid ei esinenud, küll aga olid need ehk kohati liiga palju teadlikult kontrollitud sõnakasutused.

Sellele vaatamata saan teha järgnevat järeldused korraka kahes eristavas koolis õppivate inimeste identiteetidest. Esiteks on üks aspekt, mille läbi ennast eristatakse teistest kaasõppuritest, aeg. Aega peab paremini planeerima ja seda on pigem piiratud, ent selle olukorraga ollakse pigem leppinud ja selle läbi tehakse eristus enda ja teiste vahel.

Järgmisena oli uuritavatele oluline, et enda jaoks oleksid valikud haridusteel läbi mõeldud. Nendest kirjeldustest ilmnes, et praegune viis aitab ühtpidi tegeleda sellega, mis on rohkem südamelähedane (muusika), samas säilitatakse enda mina-pildis selgelt realistlik pool. Soov olla ühiskonnas rohkem aktsepteeritud, käies samal ajal ülikoolis, mis on ikkagi hariduslikus hierarhias kõrgemal, saab lõpuks täidetud kahes koolis õppides. Leitud on selles suhtes kompromiss, mille tulemusena suudetakse olla enese üle uhked.

Tähtsal kohal on intervjuueeritud inimeste puhul ka kindlasti nende vajadus saada individuaalset lähenemist, mida aga pidevalt saadab tunnetuslik ülikooli tähtsustamine. Sest kuigi selgelt tulevad välja seisukohad, et intervjuueeritavatele meeldib individuaalsus ja see sunnib neid sealjuures ka töötama paremini, kumab samal läbi hoiak, et ikkagi on miskipärast ülikooli vaja. Avaldub see asjaolu kasvõi seeläbi, et ülikooli olemust (massiharidus) kirjeldatakse küll negatiivselt, ent ometigi on sellel mingi oluline funktsioon enese identifitseerimises, sest seda ei jäeta ka mainimata.

Hinnates seda, kuidas identiteetidid on intervjueeritavates internaliseerunud, siis laias pildis kuvas üldiselt läbi see, et Elleri identiteet on igal juhul tugevalt internaliseeritud, inimesele isiklikest väärtustest, põhimõtetest soovidest lähtuvalt oluline. Seetõttu ollakse ka regulatsioonis kõrgelt autonoomsed.

Suurem katsumus on aga tõlgendada ülikooli identiteedi internaliseeritust – ühelt poolt on selgelt näha sissekuvatud väliseid väärtusi, millele motivatsioon ülikoolis õppida tugineb, teisalt võib ülikoolis õppimine põhineda tugevalt autonoomsel regulatsioonil. Iseasi, kas nauditakse õppimise protsessi või ollakse tugevalt veendunud protsessis saavutatu vajalikkuses enda minale.

Uurimuse tulemusena võin kinnitada püstitatud hüpoteesi, et inimestel, kes õpivad kahes koolis, on ühe identiteedi näol tegemist domineerivama identiteediga, mille kõrval on siis teine. Ehk et pigem samastatakse end selgelt Elleri kooliga, ent selle kõrval säilib vajadus ka ülikooli identiteedi järele.

Uurimuse kasutatud diskursiivse psühholoogia meetodid, mida soovitatakse ka identiteedi analüüsiks (nt Kalmus 2015) kasutada, olid analüüsiks rakendatavad. Oluline on aga olla erakordselt kriitiline analüüsitava materjali valiku suhtes. Tundsin, et tavavestluse analüüsis oleks ilmnunud palju põnevamaid süvastruktuure, mida esmapilgul ehk ei oskaks näha. Kriitika enda läbi viidud intervjuule on see, et ma ei suutnud tekitada tavalisele interaktsioonile sarnast õhkkonda ulatuses, mida oleks lootnud saavutada, mis omakorda muutis hiljem analüüsi läbiviimise keerulisemaks.

Diskursiivses psühholoogias on oluline eristada seda, mida räägituga üritatakse saavutada. Kohati tundus, et analüüs kipub jääma liialt ilmselgele kirjelduste tasandile, mis aga, nagu toob välja ka Goodman (2017), on diskursiivses analüüsis algajate üks tüüpvigu.

Rääkides diskursiivse psühholoogia rakendusvaldkondadest, tasub mainida näiteks uurimusi, kus uuritakse patsiendi ja psühholoogi omavahelise vestluse salvestust ehk reaalses elus esinenud sotsiaalset interaktsiooni. Sellistest analüüsides ilmnevad sageli teatud domineerivad diskursused nii patsiendil kui ka psühholoogil, kusjuures Avdi ja Georgaca on leidnud (2007), et selliste diskursuste olemasolu teadvustamine aitab vastavatel valdkondadel ravi tõhusamaks muuta.

Kasutatud kirjandus

- Avdi, E., Georgaca, E. (2007). Discourse analysis and psychotherapy: A critical review. *European Journal of Psychotherapy & Counselling*, 9(2), 157–176.
- Goodman, S. (2017). How to conduct a psychological discourse analysis? *Critical Approaches to Discourse Analysis across Disciplines*, 9(2), 142-153.
- Kalmus, V. (2015). Diskursusanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kättesaadav <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys>
- Korobov, N. (2015). Identities as an interactional process. In K. C. McLean & M. Syed (Eds.), *Oxford library of psychology. The Oxford handbook of identity development*. 210-227. New York, NY, US: Oxford University Press.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, K., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kättesaadav <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- McLean, N. (2012). Researching academic identity: using discursive psychology as an approach, *International Journal for Academic Development*, 17(2), 97-108.
- Oyserman, D., Elmore, K., & Smith, G. (2012). Self, self-concept, and identity. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity*, 2nd ed. (pp. 69–104). New York, NY: The Guilford Press.
- Potter, J. (1997). Discourse analysis as a way of analyzing naturally occurring talk. In Silverman, D. (Ed.). *Qualitative research: Theory, method and practice* 144–160. London, UK: SAGE.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2012). Multiple identities within a single self: A self-determination theory perspective on internalization within contexts and cultures. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity*, 2nd ed. (pp. 225–246). New York, NY: The Guilford Press.
- Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kättesaadav <http://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu>

Wiggins, S. (2014). On the accountability of changing bodies: Using discursive psychology to examine embodied identities in different research settings. *Qualitative Psychology*, 1(2), 144-162.

LISA Intervjuu kava

Küsimused:

Üldised

- Kujutage ette olukorda, kus keegi küsib, „millega te tegelete?“. Kuidas vastaksite?
- Kumb kool enimini pähe tuleb?
- Millisena kirjeldaksite oma tüüpilist koolipäeva?
- Kui õhtul kodus mõtlete koolipäeva peale, siis mis tavaliselt meenub?

Ülikooli identiteet

- Millisena kirjeldaksite tüüpilist inimest, kes õpib ülikoolis?
- Mida võiks ülikoolis saavutada enne lõpetamist?
- Milline on tulevikus inimene, kes on lõpetanud ülikooli?
- Mis eristab inimest, kes käib ülikoolis, teist?

Elleri identiteet

- Millisena kirjeldaksite tüüpilist Elleri õpilast?
- Kas isik, kes õpib Elleri, erineb palju inimesest, kes õpib ülikoolis?
- Mida võiks kooli ajal Elleri saavutada?
- Milline on tulevikus inimene, kes on lõpetanud Elleri kooli?
- Mis eristab inimest, kes käib Elleri, teist?

Segatüüpi-identiteet

- Kumma kooli inimestega veedate pigem oma vaba aega?
- Kui kahes koolis toimub näiteks jõulupidu, siis kas otsus: „kummale minna?“ on kerge?
- Mil määral muudaks te oma kõnet vastavalt sellele, kumma kooli õpilastega parasjagu suhtlete?
- Kui on mõned tähtsajad tulemas ja koormus käib selgelt üle jõu, kummalt on pigem võimalik kas kvaliteeti alandada või lisa-aega saada? Miks?
- Mis oleks need aspektid, mida peate vajalikuks et kuuluda emba-kumba kooli?
- Millised omadused võiks inimesel olla? Mida peab tegema, et olla autentne?
- Kujutage ette olukorda: magasite hommikul sisse ja teate, et jääte kooli hiljaks.
- Kumba kooli hilinemine teeb rohkem muret? Miks?
- Kui mõelda hinnete, tulemuste, arengu, stipendiumite saamise, aga ka iseseiva lisatöö peale, siis kumba kooli ennast pigem paigutaksite?
- Kummas suunas tulevikku näete pigem endal?

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Julius Koppel